

Д. М. Шкварун, студент II курсу (гр. ГГ-21), ГЕФ
Житомирський державний технологічний університет
Науковий керівник – к.і.н., доц. М. Е. Кругляк

ЦАДИКИ – ПРОВІДНИКИ ХАСИДИЗМУ

Цадик (праведний, благочестивий) – духовний провідник групи релігійних євреїв-прибічників хасидського напрямку іудаїзму, який становить для своєї громади взірць побожності та праведної поведінки, джерело порад та етично-релігійних настанов у повсякденному житті. Термін використовується й стосовно праведних людей взагалі. Шанобливе звертання до цадиків ребе (рабі – учитель) стало частиною їх іменування. В іудаїзмі та особливо в хасидизмі цадик означає благочестивий, безгрішний чоловік (святий), що користується особливою прихильністю Бога. Спочатку цадикам не відводилася особлива роль у релігійній ієрархії. Ними могли бути звичайні люди, які дотримувалися заповідей Тори. Цадик не міг бути неписьменним або неуком у питаннях релігії. За легендами, йому не можна було заподіяти шкоди, бо він перебував під безпосереднім заступництвом Бога. Цадик ніби освячував землю, на якій жив, виступав у якості своєрідного захисника. Пізніше цадикам стали приписувати екстрасенсорні здібності, особливий дар цілительства й особливу силу молитов.

У хасидизмі цадики перетворюються на духовних лідерів (ребе), до яких йдуть за порадою, в яких просять молитов і благословення. Хасид був зобов'язаний відвідувати цадика в певні дні, в першу чергу – під час свят і десяти днів покаяння, а також іноді по суботах. Цілу концепцію цадикізму розробив Елімелех з Лежайська. Передбачалося, що рабин повинен бути цадиком, а цадик рабином. На відміну від християнських ченців і аскетів, цадики жили в миру (хоча нерідко й мандрували) і обзаводилися сім'ями. Вони навіть засновували цілі династії, а після смерті їхні могили ставали місцями паломництва. Такі могили знаходяться в Бердичеві, Умані й Чорнобилі. Імена цадикам надавали за назвою містечок, де проводилася їхня діяльність, з додатком почесного титулу: ребе (вчитель) або (проповідник) Магід.

Одним із засновників хасидизму в Україні є рабі Нахман з Брацлава (1772–1810). Нахман народився в містечку Меджибожі, здобував освіту в Брацлаві, помер і похований в Умані. Він був правнуком рабі Ізраеля Баал Шем Това («того, хто носить добре ім'я») – засновника хасидизму. Суть його вчення полягає в тому, що Бог передбачає найдрібніші деталі життя і духовного розвитку кожного іудея, бо абсолютно все відбувається за Божою волею. Волю Божу ми визнаємо через одкровення, яке відбувається і в наш час. Наше прагнення до матеріального добробуту – наслідок відвернення Бога від нас. Ми не повинні впадати в злобу, основа тешуви – повернення до Бога. Треба весь час усвідомлювати, що ти духовно зростаєш, і тешува виникне в тобі. Хоч усе у волі Божій, але людина мусить свідомо діяти відповідно до вчення Бога. Це і є Сім стовпів віри хасидів. Із цих Семи стовпів віри виходять практичні настанови для віруючого, які Нахман виклав у творі «День життя брацлавського хасида».

Всі євреї, які дотримуються течії хасидизму, вважають за свій обов'язок побувати хоча б раз у житті на могилі цадика Нахмана. А якщо вони зустрінуть Новий рік Рош-Гашана біля його могили, то наступний рік буде дуже щасливим для них. Паломники приїжджають до Умані цілими общинами, разом із жінками та дітьми. Деякі хасиди, звичайно, приїжджають декілька разів за життя, деякі щороку – в залежності від фінансових можливостей. Ті євреї, які не мають коштів на поїздку до України, звертаються за допомогою до спеціальних структур Ізраїлю. Благодійні установи оплачують проїзд, надають харчовий пайок та кошти на оренду житла в Умані. З 2010 р. між Україною та Ізраїлем підписана угода про взаємний безвізовий в'їзд до країн, що, безперечно, вплинуло на зростання чисельності паломників до Умані. Велике значення паломництво має і для молодшого покоління. Дітей беруть із собою на прощу для того, аби виховати в них святе ставлення до релігії. В Умані хасиди збирають хлопчаків у купки і проводять з ними своєрідні уроки, вивчають тексти Тори.

Віруючі хасиди воздавали почесні своїм цадикам навіть після їхньої смерті. Над могилами цадиків споруджувався склеп, до якого стікалися маси віруючих для поклоніння. Хасиди вірили, що душі померлих наставників здатні впливати на земне життя і попереджати нещастя.

Хасиди та ортодокси-іудеї, звісно, між собою ворогували. Але у них також був спільний ворог – євреї, які надавали перевагу світському способу життя і вихованню, так звані маскілім, які висміювали релігійний фанатизм і забобонність хасидів. Маскілім вважали, що цадики, перешкоджаючи впровадженню світської освіти, шкідливо впливають на єврейські маси. Бували випадки, коли маскілім писали доноси на цадиків царській владі.

Яков Йосеф бен Цві з Полонного – рабин, хасидський проповідник, родоначальник хасидської літератури. Народився в сім'ї рабина. Вже в початковій релігійній школі проявив свої яскраві здібності. У 13 років (1723) одружився з дочкою подільського багатія. Спробував стати лихварем, але незабаром зрозумів несумісність цього заняття із законами Тори. У 1730 р. став рабином Шаргорода. Дізнавшись

про славу Бешта, скептично сприйняв його місію, але, познайомившись з ним в 1741 р., став його вірним послідовником. За захоплення хасидизмом був відлучений у 1748 р. ортодоксальними іудеями від громади. У 1748–1752 рр. був рабином у містечку Рашків, потім в 1752–1770 рр. проповідував хасидизм в Немирові. У 1770 р. перебирається в Полонне, де стає місцевим рабином. Після смерті в 1770 р. Магіда в містечку Полонному (одному з найбільших центрів хасидизму) Яаков Йосеф бен Цві став проповідником, а потім і рабином місцевої громади.

Хоча рабі Яаков був найстарішим і найбільш освіченим з учнів Бешта та після смерті вчителя (в 1760 р.) міг претендувати на його місце, хасидський рух очолив рабі Дов Бер з Межиріччя. Яаков Йосеф бен Цві не став главою якої-небудь хасидської громади, але його твір «Толдот Яаков Йосеф» був першою книгою хасидизму і справив великий вплив на становлення хасидського руху. Книга складалася з проповідей автора, заснованих на висловах і повчаннях Бешта, які Яаков Йосеф записував протягом життя вчителя. У цій праці рабі Яаков не тільки докладно виклав вчення Бешта, але також подав власне вчення про першість ролі цадика. У книзі різкій критиці піддано традиційне єврейське керівництво (старшини, рабини, проповідники і т. д.). Поява цього твору викликала протидію хасидизму. Різкий тон твору й негативно-риторичне ставлення до єврейських громад призвели до того, що традиційне єврейське керівництво, ображене глузуванням і сарказмом автора, скупувало книгу і знищувало її. Противники хасидизму називали книгу «посудиною нечестя, джерелом мороку, вмістилищем всіляких отрут ...», а хасиди в свою чергу захоплено заявляли, що «не було на світі книги, рівної цій». Книга мала визначний успіх і за короткий час була видана тричі (двічі у 1780 р. та в 1783 р.).

Яаков Йосеф опублікував основний документ раннього хасидизму – лист Бешта, в якому Бешт писав, що Месія з'явиться в Ізраїлі лише після того, як всі євреї засвоять його нове вчення. Яаков Йосеф бен Цві стверджував, що присутність Бога проявляється в усьому, в тому числі і в кожному помислі людини. Він вважав, що людина може знайти вічно існуюче протиріччя між матеріальним світом, провідником зла, і духовним началом, яке закликає до добра. Цього можна досягти, поєднуючи радість від матеріального з радістю від духовного і отримуючи при цьому досконалу радість. Кінцева мета єврея – це двекут, безмежна відданість Богу і щира прихильність до Нього. Двекут, як вважав Яаков Йосеф бен Цві, можливий лише шляхом радості і піднесеного настрою, в той час як аскетизм викликає скорботу, що є джерелом зла. Тому молитви слід вимовляти із захопленою радістю. «Молитва, – писав він, – це військовий напад, щоб зруйнувати стіну, яка відокремлює нас від Бога через нашу гріховність. Богатирі духу першими повинні пробити пролом у цій стіні, а рядові підуть за ними». Те ж співвідношення, яке існує всередині людини, властиво і всьому суспільству в цілому. Гідною людиною, тобто людиною духовного начала, є лише цадик, а «маса» являє собою матеріальний початок. Цадика можна порівняти з головою і очима, а «маса» – це ноги. Громада, яка слухає проповідь, – це живий організм, в якому цадик є життям і душею. Єврей з «маси» не здатний «вивчати Тору, а через те що це відбувається не з його вини, Бог не буде карати його», якщо він підкориться, «пристане» до цадика. Хасид повинен беззастережно вірити цадику, матеріально підтримувати його, аби він успішно міг виконувати свої обов'язки. Після смерті Яакова Йосефа бен Цві хасиди створили цикл переказів і легенд, в основі сюжету яких була боротьба з особистими супротивниками Бешта і хасидизму в цілому.

Отже, вчення цадиків заклало підвалини для еволюції хасидизму як релігійної течії та вплинуло на формування світоглядної картини світу єврея нового і новітнього часу. Популярний на українських теренах у XVIII ст. хасидизм вже в XXI ст. слугує ланкою єдності з Державою Ізраїль, що надзвичайно важливо для економічного і культурного розвитку незалежної України.